

KRŠĆANI I ISLAMSKI SVIJET

Dr S. Doppelhammer

SUMMARIUM: Summus Pontifex Paulus VI in encyclicis litteris »Ecclesiam Suam«, et Constitutio dogmatica Concilii Vaticani II »Lumen Dei«, summa cum circumspectione loquitur de religionibus non christianis, et peculiari modo de Islam. Praecipue vivus ducitur dialogus christianismi et mundi musulmanorum in Africa Septentrionali. In quo campo maxima merita habet L. Massignon cui viam paraverunt iam ante centum annos: card. Lavignerie et Charles de Foucauld, qui nostris diebus imitatores habet in Marocco: P. Poissonier et P. Peryriguère. Fructuosam actuositatem ultimis decennis evolvunt PP. Benedictini in Toumliline. Actuosa caritas Christi corda et animos aperit evangelicae veritati.

U svojoj enciklici »Ecclesiam Suam« Sv. Otac Pavao VI izrazio je načela i spremnost također i za razgovor s »klanjateljima Boga prema shvaćanju monoteističke religije, posebice muslimanske; oni zbog onoga što je u njihovu kultu istinito i dobro zaslužuju divljenje«. I u dogmatskoj konstituciji o Crkvi »Lumen Dei« II vatikanskog koncila spominju se sljedbenici Muhamedovi. U drugoj glavi o puku Božjem između ostalog se veli: »Napokon oni koji još nisu primili evanđelje redaju se u puk Božji iz različitih razloga. Dakako ponajprije onaj narod kome su dani zavjeti i obećanja i od kojeg je Krist rođen po tijelu (isp. Rim 9,45), narod po izabranju, veoma mio radi otaca, jer bez pokajanja su darovi i poziv Božji (isp. 11,28.29). Ali odluka spasenja obuhvaća i one koji priznaju Stvoritelja, među kojima prije svega muslimane koji ispovjedaajući da se drže vjere Abrahamove s nama štiju Boga jedinoga, milostivoga, koji će na sudnji dan suditi ljude«.

Prilikom posjeta Pape Pavla VI Svetoj Zemlji pariski list »Le Monde« od 8. siječnja 1964. donio je dopis pod naslovom »Hodočašće će mnogo približiti muslimane i kršćane u arapskoj zemlji«, i navodi riječi jednog jeruzalemskog lista koji je ustvrdio: »Pavla VI muslimani su primili s više topline i žara kakav ne nailazi kod kršćana u samom Vatikanu« (str. 2). Značajna je jedna slika u knjizi ilustracija »Papa Pavao VI u Svetoj Zemlji« (izd. Burda, str. 80). Ona je ovako opisana: »S jednakom strpljivošću i možda još većom radoznalošću od kršćana na dolazak Pape čekali su muslimani. U pet sati, u vrijeme svoje molitve, izašla su obojica muslimana iz reda onih koji su čekali. Izuli su cipele, okrenuli se u pravcu Meke, kleknuli i poljubili zemlju. Tad su obavili svoju molitvu Alahu. Zatim su ustali, navukli cipele i opet strpljivo čekali na vrhovnog poglavara katolika«.

I u Africi susret kršćana s islamskim svijetom odvija se u prijateljskoj atmosferi. Rektor kairskog sveučilišta »Azhar«, šejk Shaltut, upitan o oportunistički zblizavanja i njegovim mogućnostima, izjavio je: »Da se vidi, da je jedno takvo zblizavanje moguće, treba samo konzultirati Koran koji je za to postavio temelj, kad je između ostaloga rekao: O ljudi Knjige, dođite da se složimo: jer mi štujemo samo jednoga Boga i nijednog drugog mu ne pridružujemo«.¹

Nadbiskup Duval iz Alžira u interviewu listu »Le Monde« na pitanje o »suglasnim točkama između islama i kršćanstva«, odgovorio je: »Uvijek je te

1. ANAWATI, L. »Islam à l'heure du Concile, Angelicum XLI (1964), sv. 2, str. 146.

ško ustanoviti takve točke među religijama. Isti pojmovi nemaju uvijek isti sadržaj. Bolje od apstraktnih načela treba istraživati konkretne činjenice duhovnog života. Činjenica je da kršćani i muslimani časte jednog jedinog Boga, Sivoritelja svemira, vrhovnog suca svih ljudi i njemu predaju svoj život; činjenica je da se jedni i drugi smatraju potomcima Abrahama, oca svih vjernihika«. List dodaje: »U Africi kao i na Orijentu očito je da su kršćani i muslimani jedni drugima potrebni i da se počinju susretati na više pozitivnom i konkretnom putu. To vrijedi u odgoju, karitasu, nastojanju oko socijalne pravde koja odgovara čovjekovu dostojanstvu. Nadbiskup je mišljenja da je i u Alžiru 'međusobno razumijevanje učinilo neosporni napredak«. U rujnu 1963, kad je Sv. Otac navijestio osnivanje sekretarijata za odnose s nekršćanskim religijama, prva pozitivna reakcija došla je od predsjednika alžirske republike. Izrazivši svoje zadovoljstvo zbog Papina prijedloga Ben Bella je dodao: »Vjekovi oprečnog razvoja u različitim klimama doveli su do uzajamnog nepoznavanja bližnjega. Raspravljati s mozgom i srcem znači međusobno se susretati sa simpatijom, a to za nas znači potvrđivanje jednog općenitog moralnog načela: ljubiti svoga bližnjega«.²

Kraljevina Maroko kraj jednog milijuna muslimanskih stanovnika ima jednu kršćansku manjinu, prvenstveno francuskih katolika. Njihov broj za nadbiskupiju Rabat, koja uključuje čitavo državno područje izuzevši Tanger, iznosi 250.000. Osnivanje nezavisnog kraljevstva Maroko (godine 1956) stavilo je također Crkvu pred novu situaciju. Među domaćim pučanstvom ona nema pristaša, ostala je »Crkva Evropljana«. Vlada je proglasila islam državom religijom, no obećala je i drugim vjerskim zajednicama državnu zaštitu. Msgr Lefèvre, nadbiskup u Rabatu, već je prije svoje vjernike pripremio na promjenu odnosa. Godine 1952. u svom pastirskom pismu iznio je jasna načela o djelatnosti Crkve i njezinu položaju u razvitku zemlje. Citirala ga je i marokanska štampa. Nadbiskup je rekao: »... Kršćani moraju imati jasnu spoznaju o tome s kojim pravom žive u Maroku i koje im dužnosti njihova prisutnost u sultanovoj zemlji nalaže«. On je spomenuo tri razloga koji mogu opravdati boravak kršćana u toj zemlji: 1. gostoljubivost, 2. korisnost u materijalnim dobrima i 3. želja »tome narodu pružiti udioništvo u duhovnim dobrima koja nam je Bog darovao ... bez agresivnog prozelitizma, primjerom jednog autentičnog kršćanstva«. Osim toga on je zatražio prilagođivanje kršćanstva domaćoj, marokanskoj kulturi. »To ne znači da se odrekemo naših obiteljskih i nacionalnih predaja, ali se mi naprosto moramo čuvati od toga da nesvjesnim egoizmom jedan narod lišimo njegovog vlastitog korjenja ... Nemamo li mi ništa primiti od toga naroda koji u mnogome pogledu posjeduje takva bogatstva? ... Više nego ikada potrebno je, da kršćani u Maroku svoj život urede prema evanđelju ...«³

Svečanost polaganja temeljnog kamena katoličke katedrale u Niameyu, u afričkoj državi Niger, stajala je posve u znaku »dijaloga s nekršćanskim religijama«. Pored apostolskog delegata Maury bio je prisutan i predsjednik republike, musliman (muslimanske je vjere i većina stanovništva njegove republike od 3 milijuna). Bili su pristuni i biskupi susjednih država kao i vjerski vođe muslimana. U tom govoru biskup iz Niameya, Berlier, spomenuo je to

2. *Der christliche Sonntag*, od 5. IV. 1964, str. 111.

3. *Der christliche Sonntag*, od 15. III. 1964, str. 83.

islamsko učestvovanje: »Kad mi polažemo ovaj prvi kamen za katedralu, kako smo pred kratko vrijeme isto doživjeli kod jedne velike mošeje u Niameyu, tako nam prisutnost naše islamske braće osigurava međusobno visoko poštovanje pred ljudima i njihovim uvjerenjima ... Mi gradimo jednu kuću molitve, ali znademo: prvenstveno dolazi u obzir pravednost i čistoća srca. U evanđelju stoji da će doći vrijeme kad ćete se Bogu klanjati u duhu i istini; i ne će oni koji tu govore 'Gospodine, Gospodine' ući u kraljevstvo nebesko, nego koji vrše volju Božju. I mi susrećemo kod naše islamske braće istu volju za istinom, nutarnjom čistoćom i iskrenošću. Neka mi bude dozvoljeno navesti jedno od najodličnijih mjesta Korana (sura 2,172): 'Pravednost se ne sastoji u tome da svoje lice okrećete prema zapadu ili istoku. Ona prije stoji u vjeri u Boga, u Alaha; ona se sastoji u tome da budemo darežljivi s onim što zahvaljujući njegovoj ljubavi posjedujemo — za bližnje, siročad, siromahe ... da budemo marni u davanju milostinje, da izvršavamo svoje dužnosti i prema neprijateljima, da pokazujemo strpljivost.«⁴

»The Tablet«, engleski katolički tjednik, u broju od 21. svibnja 1955. donosi izvještaj o dvjema knjigama objavljenima 1953. i 1954. u Kairu, koje pokazuju važni preokret u držanju nekih muslimanskih intelektualaca u pogledu Isusa i njegova učenja. Dosad su muslimanski pisci odbijali prihvatiti autentičnost evanđelja i kad oni govore o Kristu, čine to na temelju onoga što o njemu govori Koran. U ove dvije knjige pisci uzimaju evanđelja kao izvore za pisanje o Kristu.

Prva knjiga »The Genius of Christ« jest djelo Mahmeda El Aqqad. On raspravlja o osobi Kristovoj s velikim poštovanjem, što nije novo u islamu, gdje se Isa smatra kao jedan od proroka. No to je poštovanje sačuvano također kad pisac govori o Kristu iz evanđelja. Pisac čvrsto brani povjesnost Isusa Krista i autentičnost evanđelja. El Aqqad odbacuje predrasude racionalista protiv čudesa, premda ih u svom izlaganju ne upotrebljava. On je usvojio neke vidove Isusova naučavanja: inzistira na ljubavi kao nadopuni evanđeoskih savjeta te na duhovnom obilježju kršćanstva, ono je religija koja bivstveno poziva na savršenost u savjesti. No kad pisac dolazi do muke Isusove, on jednostavno veli, da tu završava povijest i počinje vjera. Poznato je naime da Koran ne prihvaća smrt Isusovu, nego njegova dvojnika (4,157), jer spasenje dolazi izravno od Boga.

Druga knjiga je »The Iniquitous City« od dra Kamel Husseina, nekadašnjeg rektora Ibrahimskog sveučilišta, poznatog kairskog liječnika. Naslov se odnosi na Jeruzalem koji je osudio Isusa. Pisac daje čitateljima osobno razmatranje o muči i osudi Isusovoj. Prema njemu bitno je poslanje Kristovo podsjetiti ljude da savjest koja je učestvovanje u božanskom svjetlu, mora stajati iznad svega. Pisac vješto izbjegava spominjanje razapinjanja. On se samo zadovoljava da kaže: »Alah ga je uzdigao k sebi«. Jedno od zadnjih poglavlja nosi naslov »Povratak k Govoru na gori«.

Izvjestitelj u »The Tabletu« na koncu kaže: »Izgleda da će s novim duhom koji prožima te dvije knjige dijalog između kršćana i muslimana prestati biti razgovor među osobama koje ne poznaju jezik jedan drugoga.«⁵

4. Der christliche Sonntag, od 27. IX. 1964, str. 306 s.

5. The Tablet, od 21. V. 1955, str. 498.

Egipatski dominikanac G. C. Anawati, direktor dominikanskog Instituta Orientalnih Nauka u Kairu, na svojoj konferenciji održanoj dne 29. studenoga 1963. na papinskom sveučilištu sv. Tome (»Angelicum«) u Rimu ovako je sažeo razloge koji su pripravljalii današnji susret kršćana i muslimana:

»Ali sa strane zapadnog kršćanstva može se reći da se naročito pred jedno stoljeće kontakt između muslimana i kršćana produbljavao i proširivao i malo po malo pripravljaio put odluci koju je donijela Njegova Svetost Pavao VI.

Uistinu zahvaljujući atmosferi razumijevanja i tolerancije koja je vladala u zemljama Islama škole redovnika (naročito Braća kršćanskih škola, Oci Isusovci, Salezijanci, Franjevci i Sestre Milosrdnice) osnovane pred gotovo jedno stoljeće u zemljama s muslimanskom većinom, Sveučilišta Bliskog Istoka, protestantska u Kairu te naročito u Beyruthu, Sveučilište Otaca Isusovaca u Beyruthu, bolnice i dispanzeri koje drže redovnice, sve su te ustanove već dugo omogućavale muslimanima da otkriju i zavole jedan autentični vidik Crkve. Generacije ambasadora, ljudi političara, liječnika, inženjera i funkcionera, brojne mlade djevojke prošle su kroz te škole i ta sveučilišta i ostali su im odani.

Osim toga, pred blizu četvrt stoljeća izvjestan broj redovničkih Instituta ili samostana specijalnije posvećenih orijentalnim naukama pokušali su s muslimanskom elitom uspostaviti prijateljske veze i korisnu suradnju. Dosta je da spomenem Franjevački Istraživalački Centar u Rabatu, Samostan Otaca Benediktinaca u Toumililine, jednako u Maroku, Institut Arapske Književnosti Bijelih Otaca u Tunisu, oživotvoren od P. Demerssmanna, jednog od najboljih poznavalaca i najžarčih štovatelja tuniske duše, Dominikanski Centar u Kairu, kao i Centar Dar El-Salam u istome gradu, Institut Orientalnih Nauka Otaca Isusovaca u Beyruthu, kao i Orientalni Institut za Indiju, utemeljen od neprežaljenog Oca Courtois.

Konačno kako ovdje da ne spomenem, s uzbuđenjem, lik onoga koji je bio preodlični apostol tog dijaloga koji danas Crkva želi unaprijediti, naš vrlo dragi i neprežaljeni prijatelj, Louis Massignon, preminuo pred jedva godinu dana? Genijalni orijentalista i duša koja je gorjela od ljubavi za svoju braću, ljude, Massignon je svojim dubokim studijama o Islamu, njegovoj povijesti a nadalje njegovoj mistici, probudio zanimanje kršćana za muslimane. Njegova neusporediva prijateljstva s izvjesnim brojem od njih, njegove odvažne i uspješne intervencije u prilog progonjenih muslimana pribavile su mu duboko divljenje i veliko poštovanje obrazovanih muslimanskih krugova. On je ostavio znatno djelo i plejadu učenika koji nastavljaju znanstveni rad i rad na približavanju u istomu duhu«.6.

LOUIS MASSIGNON (1883—1962)

Mladom ateisti put do Krista pripremio je studij islama, osobito islamske mistike. Poznato mu je djelo »La passion d'al Hallaj, Martyr mystique de l'Islam« (Paris 1922). Veliku ulogu u njegovu životu odigrao je i Charles de Foucauld. On je bio među prvim članovima uruženja braće i sestara od Presv. Srca Isusova koje je 1909 u Parizu osnovao Ch. de Foucauld za duhovnu podršku njegovu misionarskom radu među muslimanskim Tuarezima. Prem-

6. ANAWATI, n. dj., str. 148 s.

da je bio oženjen 1957. Papa Pijo XII mu je dozvolio da bude zaređen za katoličkog svećenika po istočnom, melkitskom obredu.

Bio je orijentalista svjetskoga glasa. Na Collège de France predavao je islamsku socijologiju, radio je i na francuskom arheološkom Institutu u Kairu te na Sorboni. Izdavao je časopise »*Révue des Etudes Islamiques*« i »*Annuaire du Monde Musulman*«. Stručna su mu djela: *L'arabe langue liturgique de l'Islam* (1935), *Comment ramener à une base commune l'étude textuelle de deux cultures: l'arabe et la gréco-latine* (1943), *La syntaxe intérieure des langues sémitiques et le mode de recueillement qu'elles inspirent* (1949), *Réflexions sur la structure primitive de l'analyse grammaticale en arabe* (1954).

Osobito je bio promicatelj islamsko-kršćanskog hodočašća u Vieux-Marché u Bretanji, gdje su se svake godine u kapelici svetaca zvanih Sedmorica Spavajućih sastajali kršćani i muslimani na zajedničku molitvu. I godine 1964. došlo je tu hodočašće alžirskih, marokanskih i tuniskih muslimana zajedno s kršćanima iz Francuske, Njemačke i Belgije. Služila se istočna liturgija za vrijeme koje su hodočasnici zajednički molili na arapskom, bretonskom, francuskom, grčkom, kabilskom i latinskom jeziku za jedinstvo vjere i mir među narodima. Biskup Josip Descuffi iz Izmira u Turskoj, grada nedaleko starog Efeza, poslao im je pozdrav i blagoslov.

Zadnjih godina svoga života Massignon se posvetio sakupljanju svih dokumenata koji se odnose na kult VII Spavajućih kod kršćana i muslimana. Y. Moubarac je taj njegov rad prikazao u članku »*Le culte liturgique et populaire des VII dormants martyrs d' Ephèse (Ahl al-Kahf): trait d' union orient-occident entre l'islam et la chrétienté.*»⁷

Legenda o sedmorici spavajućih iz Efeza pripovijeda o grupi mladih kršćanskih plemića osuđenih na smrt od cara Decija. Oni su pobjegli u jednu spilju i zaspali. Rimski su ih vojnici pronašli i žive zazidali. Oko polovice petoga stoljeća pronađena su neraspadnuta njihova tjelesa te dalje prema legendi: oni bi se »probudili«, govorili i micali. 1926. Institut austrijske arheologije je identificirao i iskopao ruševine bazilike VII Spavajućih na području starog Efeza i datirane su iz polovice petog stoljeća. Zapadna Crkva slavi ih 27. srpnja, a istočna na 4. kolovoza i 22. listopada, osobito se slave među slavenskim narodima.

U islamu su ta Sedmorica Spavajućih dobila veliko značenje, jer o njima govori osamnaesta sura (8—25) pod naslovom al-Kahf, što znači spilja. Massignon tu suru naziva »Apokalipsom islama«. Ona se recitira na početku bogoslužja svakoga petka i kairski radio nju petkom jedinu recitira kao podnevnu molitvu. Massignon nabraja 25 mjesta, gdje su njima u muslimanskim područjima posvećene spilje ili mošeje, od Španjolske Afrike do Turske i Afganistana. Taj se kult ne protivi strogom islamskom monoteizmu, jer je u Koranu rečeno da im se posveti jedna mošeja (18—21). Oni su anticipirani svjedoci uskrsnuća. Islam ne pozna molitvu nekoj osobi pod vidom slike, ali prihvaća zazivanje njezina imena. Ono je za sluh »materijalizacija« božanskog atributa, od kojeg nam štovana osoba odrazuje svjetlost. Treba nastojati upoznati imena VII Spavajućih, jer iz stoljeća u stoljeće oni su pouzdanici tajna Božjih, njegovih apokaliptičkih nakana i čitaju tajne srdaca. Tako se razvilo

7. *Islam*, Studia Missionalia edita a Facultate Missiologica in Pont. Universitate Gregoriana, Rim 1961, str. 136—192.

razmatranje o VII Spavajućih. Puk smatra da će ih njihova imena kao talismani spasiti od »Božjih činjenica«, u prvom redu od nesreća, bolesti, brodoloma. Vjerovanje u profilaktičku vrijednost imena VII Spavajućih proizvelo je da su ih stavljali na čaše i na krme brodova; turska ratna mornarica bila je posvećena VII Spavajućih. I mistici vide u njima svoj ideal: »Sveti gubi normalan san i ulazi u san VII Spavajućih«. U apokaliptičkom planu efeška spilja prema muslimanskoj tradiciji je mjesto gdje će odjeknuti prvi poziv na Sudnji Dan. Moubarac donosi slike tih svetišta i raznih minijatura te slika Sedmorice Spavajućih. Jedna predaja, hadit, za recitiranje 18 sure veli: »Onaj koji u petak recitira suru al-kahf, neki sjaj izlazi ispod njegovih nogu sve do nebeskog obzorja, koji će učiniti da zasja na Sudu i njegovi grijesi počinjeni između dva petka bit će mu oprošteni.«⁸

KARDINAL LAVIGERIE (1825—1892)

Današnji dobri odnosi kršćana i muslimana u sjevernoj Africi imadu svoj početak pred gotovo stotinu godina, kad je dne 16. svibnja 1867. došao za nadbiskupa u Alžir Charles Lavigerie, dotadašnji biskup u Nancy. Već je prvo njegovo pastirsko pismo označavalo njegov program. U njem je izričito naglasio Arapima: »Prisvajam sebi povlasticu da vas ljubim kao svoje sinove i tada kad me ne želite priznati svojim ocem«. Još iste godine pružila se nadbiskupu prilika da svoje riječi pretvori u djelo. U Alžiru je izbila kolera, kasnije i tifus te velika glad. Spasio je 1800 muslimanske siročadi koji su ostali bez roditelja. Kasnije je za njih podigao dva naselja: Saint Cyprien (1873) i Sainte Monica (1875) između Militana i Orleansville. Dne 2. srpnja 1872 vjenčao je u Alžiru prvi arapski bračni par. Kao miraz dao im je 500 franaka, kućicu s vrtom i 25 hektara zemlje. Slijedećih nekoliko mjeseci pridružilo se 18 daljnjih brakova i pomalo se napučilo selo Saint Cyprien. Jedan stari Kabil je rekao: »Od postanka svijeta još nitko nije doživio da je netko osim Alaha i kršćanskih marabuta (muslimanski sveti muž) napuštenoj djeci sasvim badava dao kuće, volove i oranice«. Kao osobito važni apostolat Lavigerie je smatrao njegu bolesnika. Zato je ubrzo u Saint Cyprien sagradio krasnu bolnicu, u maurskom stilu. Arapi nisu mogli shvatiti, da se takva sjajna zgrada podiže za bolesnike, a ne za prinčeve, i da se liječi besplatno.

Za suradnike u svom golemom djelu Lavigerie osniva 1868. Društvo afričkih misionara i sestara misionarki od Naše Gospe. Svojoj odjeći, koja je bila slična odijelu Kabila, zahvaljuju ime »Bijeli Oci« i »Bijele Sestre«. Matična kuća im je postala »Maison carrée«, nekadašnje sirotište nedaleko Alžira.

Nakon brižne pripreve 1873. osnovana je prva misijska postaja među muslimanskim pučanstvom, Kabilima u atlaskom gorju. Tom prilikom je Lavigerie razvio program za misijsku djelatnost među muslimanima. Ponajprije im je zabranio svaki izravni ili neizravni apostolat: »Isusovcima kao i Bijelim Ocima zabranjeno je Kabilima govoriti o religiji, izuzevši one istine koje sami posjeduju«. On navodi i razlog tome: »Ne zabranjujem vam samo javno propovijedanje, nego također i vjersko poučavanje od osobe do osobe, i to do trenutka, dok se kod Kabila udomaćimo. Trenutak ću odlučiti ja sam. Zaklinjem vas, ne govorite im o vjeri i nikoga ne krštavajte!« Istom 1886. pošao je korak

8. Islam, n. dj., str. 166.

dalje i dozvolio neku vrst propovijedi, ali ne u propagandističkom ili katehetskom obliku, nego samo u mirnom, stvarnom razvijanju, na povjesni način. Dosadašnju zabranu krštenja ublažio je da za svaki pojedini slučaj treba tražiti dozvolu nadležnog biskupa. Kao razlog tih svojih strogih propisa Lavigerie je između ostalog ukazao na činjenicu jakog osjećaja zajednice i međusobne povezanosti kod muslimana. Još 1884 Lavigerie govori: »Obraćanje toga naroda ne može se ostvariti pojedinačnim i prebrzim konverzijama. Mora se djelovati na čitavu masu puka«.

Kao temeljno načelo rada preporučuje im: »To je tajna svega vašeg djelovanja: ljubite te siromašne pogane svom dušom, iskazujte im dobro, nježite njihove rane! Oni će vam naplatiti ljubavlju, dati vam svoje povjerenje te konačno i svoje duše«. Dakle, treba najprije steći naklonost puka. Prvi uvjet za to jest poznavanje domaćeg jezika. U tom je pitanju Lavigerie bio nepopustljiv: »U najvlastitijem interesu djela zapovijedam vam u ime poslušnosti koju ste mi zavjetovali, i to pod teški grijeh, da međusobno govorite samo kabilski ili arapski, a nikad francuski te da se u saobraćaju s domaćih pučanstvom nikad ne služite tumačem«. Nadalje traži prilagođivanje na siromašni život Kabila.

U apostolatu je osobito isticao posjete, njegu bolesnika i pouku djece. Lavigerie piše jednom svom misionaru: »Da li vam je o. Soboul isporučio moju želju da bi sami ili po dvojica išli posjećivati kabilske družine, barem tri do četiri popodneva u tjednu? To odlučno zahtijevam. Vaša prva zadaća je apostolat«. Kod tih posjeta prva je svrha zadobivanje povjerenja i naklonosti. Zato posjete treba dobro iskoristiti. Neka hodaju po dvojica zajedno uvijek kao »muževi molitve«. Ako imaju što izmoliti (kronicu, brevir), neka to obave javno, jer to upravo najviše muslimani zamjeraju Evropljanima, da se ne mole. Kad su im nudili nesebičnu liječničku pomoć po mnogim zdravstvenim postajama i bolnicama, to je velikodušno djelo, osobito »Bijelih Sestara«, tako iznenadilo domorodce, da su sami započinjali s pitanjima o vjeri. S Marija Ahila spominje, da su joj govorili: »Tvoje riječi su lijepe i istina je je s tobom« ili »Te Evropljanke imaju Božje riječi«.⁹

1884 Papa Leon XIII je nadbiskupa Lavigerie imenovao primasom Afrike i kardinalom. U zadnje svoje godine posvetio se borbi protiv trgovine s robovima. Njegovi »Bijeli Oci« istom 1888 dobili su prvi put dozvolu za krštenje odraslih i usprkos velikih teškoća uspjeli pomalo oko pojedinih postaja okupiti male zajednice. Tako se nepokretni muslimanski blok počeo gibati i izgubio je svoju prvotnu krutost. Svakako i danas kod muslimana neizravni apostolat ostaje glavna stvar, koji je Lavigerie pred jedno stoljeće predvidio.¹⁰

CHARLES DE FOUCAULD (1858—1916)

Drugi veliki lik, koji je udario temelje apostolatu među muslimanima, jest »apostol Sahare«, brat Charles od Isusa. On je pošao sasvim drugim putem. Poslije burne mladosti i svršene vojne akademije koncem 1880. dolazi u Alžir. Dvanaest je godina živio bez vjere. Oduševila ga je muslimanska Afrika: »Islam je u meni izazvao duboki preokret... »Nakon dvije godine pot-

9. V. FAJDIGA, *Križ ali polumesec*, Katoliški misijoni, Ljubljana 1944 str. 140.

10. J. BECKMANN, *Weltkirche und Weltreligionen*, Freiburg i. B. 1960, str. 64—66.

puno napušta vojnu službu i s velikim se zanosom i sposobnošću daje na geografsko istraživanje u Maroku. Zbog tiskanja svoje knjige »Reconnaissance au Maroc« boravi dulje vremena u Francuskoj. Kod rodbine upoznaje župnika Huvelina, sluša njegove propovijedi i koncem listopada 1886 kod nje ga se nenadano ispovijeda. Sad traži svoj put. Najdublje su ga potresle Huvelinove riječi u jednoj propovijedi: »Naš je Spasitelj zauzeo sasvim najniže mjesto, tako da mu ga nitko ne može osporiti«. To postaje njegovo životno geslo. Početkom 1890. stupa u trapistički samostan Naše Gospe des Neiges. Nakon šest mjeseci u težnji za još strožim životom odlazi u jedan trapistički samostan u Siriji. Ali se ni tu nije smirio. Njemu pred očima lebdi ovaj ideal: »Kad sam shvatio, da mi nije bilo moguće u trapističkom samostanu provoditi život... unutarne sabranosti Našega Spasitelja u Nazaretu, tad sam sebe zapitao... ne bih li trebao potražiti nekoliko ljudi, s kojima bi se mogao učiniti početak jedne malene zajednice, koja bi imala za cilj, što je moguće točnije provoditi život Našega Spasitelja, isključivo živjeti od rada vlastitih ruku, bez primanja ikakvih dobrovoljnih ili izmoljenih darova i sve svoje savjete doslovno ispunjavati: ništa posjedovati, svakome koji moli dati, ništa ne tražiti, ograničiti se na najnužnije... mnogo njegovati molitvu bez korne molitve... stvarati samo malene skupine, malene golubinjake... ići prije svega u tako zapuštene, nevjerničke zemlje...« 1897. napušta trapiste i odlazi u Nazaret, da tamo provodi život nazaretski. Dne 9. lipnja 1901. postaje svećenik.

Srce mu je opet poletilo u Afriku. S dozvolom apostolskog prefekta iz Ghardia nastanjuje se u oazi Beni Abbès u Sahari, blizu južne granice Maroka. Sagradio je malenu samostalnu zgradu prilagođenu ondašnjim prilikama i posvetio se životu molitve i odricanja, studiju i milosrdnoj djelatnoj ljubavi. Dne 13. siječnja 1904. seli još južnije u Saharsko gorje Hoggar i nastanjuje se u Tamrassetu. Tu su ga pobunjeni Tuageri iz Tripolitanije dne 1. prosinca 1916. ubili. Među svojim Tuagerima mogao se slobodno kretati. Jedan suvremenik izvješćuje: »On može sam jahati na konju posred svih razbojničkih bandi, a da ne opali nijedan hitac. Ljudi, koje on susretne, bacaju se na zemlju, ljube skut njegova burnusa i mole za njegov baraka (blagoslov)«¹¹ Jedan drugi očevidac pripovijeda ovu zgodu: »Jedna odlična gospođa, koja je Ocu de Foucauld iskazivala veliku zahvalnost, otkako je njezino petero djece spasio od gladne nevolje 1907, rekla mi je jednog dana: 'Kako je ipak strašno pomisliti, da jedan tako dobar čovjek prilikom svoje smrti dođe u pakao, jer nije musliman'. I ona mi je priznala da su se ona i mnoge njezine drugarice dnevno molile Alahu, da bi marabut postao musliman.«¹²

Brat Charles za vrijeme svoga života obavio je samo dva krštenja i nije našao nijednog sljedbenika. Istom 17 godina poslije smrti toga modernog pustinjaka ispunila se njegova želja. Pet mladih, pariških svećenika osnovali su 1933. u El Abiodh Sidi Cheikh u Alžiru samostansku zajednicu, iz koje su proizašla »Mala braća Charles de Foucaulda«, poznati kao »Mala braća Isusova«. U isto vrijeme su nastale i »Male sestre od Presv. Srca«, koje se dnevno šest do sedam sati posvećuju molitvi, kako je to činio Otac de Foucauld u Béné-Abbèsu. Druga grana »Malih sestara Isusovih« je nastala 1939, kad su dvije Male sestre odlučile živjeti »pod šatorom saharskih nomada« da nastave djelo

11. M. CARROUGES, Charles de Foucauld, Freiburg i. B. 1958, III. izd., str. 227 s.

12. M. CARROUGES, n. dj., str. 303 s.

Brata Charlesa. Njihova prvotna nakana je bila isključivo se posvetiti islamu. Na dan svoga zavjetovanja dodaju zavjet: prikazivanje svoga života kao žrtvu za spasenje muslimana.

Sve te zajednice svoj apostolat razvijaju većim dijelom u muslimanskim zemljama u duhu Oca de Foucaulda. Evo temeljnih smjernica njegova apostolata kao ih iznosi prof. Beckmann.¹³

1. Apostol Sahare je duboko osvjedočen o mogućnosti obraćenja muslimana, ali je imao toliko zdravoga razuma, da je za sebe i svoje neposredne nasljednike isključivao svaki izravni apostolat. Tako on piše svome prijatelju Henry de Castries dne 17. siječnja 1904: Moja djelatnost« nije pravi misijski rad. Za takav niti sam dostojan niti sposoban, i čas za to još nije došao. On se sastoji u pripravljanju tog misijskog rada, u predobivanju povjerenja, prijateljstva, zbližavanja i bratimljenja u Hoggaru i Taitoksu«. U jednom svom pismu 1912. jasno piše: »Imadem odlične prijatelje među njima (Tuaregima). Ali još nema kršćanskih Tuarega, a ja ni ne želim, da predstojećih godina postanu kršćani. Prije nego im se može govoriti o religioznim stvarima, mora se pridobiti njihovo povjerenje i njihovo prijateljstvo, naša se religija mora njima prije pokazati životom, nego riječju. Uslijed njihova neznanja i manjkave intelektualne izobrazbe svaki vjerski razgovor je nemoguć«.

2. Charles de Foucauld čvrsto vjeruje u djelatnost milosti Božje kojoj u prvom redu pripada obraćenje muslimana. Zato »nikakva propovijed riječima, nego prisutnošću Kristovom u presvetom oltarskom sakramentu«. Odatle njegov skroz na skroz kontemplativni život, u kojem časovi molitve s klanjanjem pred presvetim oltarskim sakramentom zauzimaju prvo mjesto. Odatle također njegov život pokore i odricanja, da postane prikladno sredstvo djelovanja Božje milosti, život koji u strogosti nadilazi svaki dosad poznati redovnički život.

3. Po tom životu molitve i najstrožeg odricanja postao je Otac de Foucauld kršćanski marabut i najsavršenije se prilagodio životnim uvjetima pustinje. Njegovo siromaštvo jednako je siromaštvu pustinjskih stanovnika i njihova hrana je njegova; poput njih spava na rogožini na zemlji na svojim putovanjima ide poput njih, ako je ikako moguće, pješice. Pokraj toga prilagođivanja vanjskim okolnostima života, nastoji se osposobiti da što savršenije prodre u unutarjni život pustinjskih stanovnika, osobito Tuarega. Odatle intenzivni studij njihova jezika, kome žrtvuje svaki slobodni časak, koji mu preostaje od molitve i apostolskog rada. Osim gramatike njegova su lingvistička djela izašla poslije njegove smrti. Njegov prijevod evanđelja u tuareški jezik izgleda da je propao kod pljačke njegove pustinjačke kolibe prilikom njegova umorstva. Već 1904. o tom izvješćuje: »Svršio sam prijevod svetog evanđelja na jeziku Tuarega. Tuareg imadu svoj vlastiti jezik i pismo, ali nikakvih knjiga. Pismo je vrlo nepraktično, upravo dostatno za nekoliko natpisa i kratka pisma. Budući da nema nijedne knjige u tom jeziku, to znači za mene veliku utjehu, da su njihova prva knjiga sveta evanđelja . . .«

4. Konačno brat Charles je pokazivao predanu ljubav prema bližnjemu. »onu bratsku, općenitu ljubav, koja dijeli zadnju mrvicu kruha sa siromasima, svakim gostom, svakim neznancem i koja u svakom čovjeku vidi dragoga brata«. On piše Msgru Guérinu: »Da sebi stvorite pravu predodžbu o mo-

13. N. dj. str. 67 s.

me životu, morate znati, da se najmanje desetak puta u toku jednog sata kuca na moja vrata, prije češće nego rjeđe, siromasi, bolesnici, prolaznici...¹⁴

Samo prema nekolicini najpouzdanijih odstupio je od toga pravila i pošao malo dalje davajući im religiozno-čudoredne opomene i naputke. Kod toga se držao okvira naravne religije.

Dne 18. travnja 1929. smrtni ostaci brata Charlesa od Isusa prevezeni su u El Goela, gdje je njegov grob postao najposjećenije i najomiljelije hodočasničko mjesto Tuarega. 1927. započeo je proces za njegovu beatifikaciju. Svoj plodni život sazeo je u ove krasne retke: »Ja nisam ovdje da Tuareg u trenutku obratim. Ja nastojim da ih razumijem, učim njihov jezik, pišem njihove stare pjesme. Tako pripremavam onima koji će iza mene doći, put Gospodinu u tom narodu. Ja sam samo siromašni preteča Kristov u pustinji i pripremavam koliko mogu čas milosti. Obraćanje toga naroda nije stvar nekoliko godina. Nigdje Crkva ne mora imati toliko strpljivosti kao u zemljama islama. Jedan ljudski život ne dostaje, da se u pustinji pripravi put Gospodnji.«¹⁵

U duhu O. de Foucaulda ne rade samo navedene zajednice, nego i neki pojedinci. To su O. Charles André Poissonnier i O. Albert Peyriguère. Obojica su djelovala u Maroku i pripravljala put kršćanstvu na islamskom tlu. Oni su nastojali živjeti zajedno s Marokancima i iskazujući im svoju nesebičnu ljubav nadvladati predrasude i mržnju te predobiti njihove duše i srca. Obojica su dane provodili u dobrim djelima a noći u molitvi. O. Poissonnier, koji je kao pustinjač živio u Tazertu, u okolici Marakeša, umro je 1938. od tifusa. Kratko pred njegovu smrt, kad je dijelio siromasima živežne namirnice i pun požrtvornosti njegovao bolesnike, uskliknuo je jedan nomad: »Ti si pravi musliman!«¹⁶

O. Peyriguère je posvetio trideset godina svoga života Berberima Srednjeg Atlasa. Rodio se 1883 u Pirinejima i kao svjetovni svećenik biskupije Bordeaux u prvom svjetskom ratu bio je teško ranjen. Oduševio ga je životopis O. de Foucaulda od René Bazina. U srpnju 1928. nastanio se u El Kbabu kod plemena Ihkver. Odmah po svome dolasku piše superioru malog sjemeništa u Bordeaux: »Ja sam pionir u zabranjenoj zoni: došao sam usred jedne tifuske epidemije i redom sam pohodio šatorska naselja u brdima, da siromašnim, potpuno izgubljenim ljudima donesem lijekove, koji će ih izliječiti. Prvi doticaj s Kristom bio je, da su oni osjetili njegovu beskrajnu ljubav«¹⁷ Nosio je odijelo Berbera sa srcem i crvenim križem O. de Foucaulda. Ubrzo su ga stanovnici u El Kbabu smatrali svojim. Naziv »kršćanskog marabuta« raširio se nadaleko. Uz pomoć jednog Berbera, kojeg je sam izobrazio, njegovao je brojne bolesnike, koji su pješice ili na konju dolazili 40 do 60 km iz daleka. Njegova malena koliba od ilovače bila je čitav dan puna djece, kojoj je on znao razrezivati na stotine metara platna za košuljice. Djeca su ga zvala »ujak marabut« i tiskala se oko njega. »Milo je vidjeti, piše on, kako se Krist smrzava u tim malim tjelešcima i u njima Krista zagrijati. Polagano, polagano — no Bog znade, koliko će to dugo trajati — osjetit će taj puk nježnost Kristovu i tako se pripraviti da Ga upozna i uzljubi.«¹⁸

14. M. CARROUGES, n. dj., str. 208.

15. W. HÜNERMANN, *Geschichte der Weltmission*, Luzern 1961, sv. III, str. 43.

16. E. DES ALLUES, *Das Buch von Toumliline*, Wien 1963, str. 31.

17. E. DES ALLUES, n. dj., str. 32.

18. E. des Allues, n. dj., str. 33.

BENEDIKTINCI U TOUMLILINE

Budući da je upravo u muslimanskim zemljama uz neke iznimke kršćanski život gotovo nepoznat, Papa Pijo XI u svojoj misijskoj enciklici »Rerum ecclesiae« 1926. godine pozvao je kontemplativne redove da osnivaju svoje samostane u misijskim zemljama. Stvarno se broj samostana takvih redova u slijedećim godinama u sjevernoj Africi znatno povećao. Vidno mjesto zauzima benediktinski samostan u Toumliline. Elisabeth des Allues je posvetila osnivanju i razvitku toga samostana knjigu, koja u njemačkom prijevodu nosi naslov »Das Buch von Toumliline« (Herold, Wien 1963, str. 205).

Samostan je utemeljen početkom listopada 1952, kad je stiglo 18 benediktinaca na čelu s Dom Denis Martin iz francuske opatije u En Calcat. 24. studenoga 1955. postali su samostalni priorat. Toumliline se nalazi u srednjem Atlasu, usred bukove šume u srcu Maroka 5 km od Azroua. Gradnju samostana dnevni red i svoj posao prilagodili su sasvim prilikama u Maroku. U to doba vodila se borba za nezavisnost Maroka, no oni su uspjeli sačuvati povjerenje Marokanaca. O. Denis je govorio francuskom generalu: »... Mi smo došli u Maroko, da pružimo svjedočanstvo za Krista, Crkvu i kršćansku ljubav... Mi ne provodimo nikakvu socijalnu djelatnost, mi ne očekujemo nikakva obraćenja i nikakvu zahvalnost«. ¹⁹

Oni se nisu skrivali pred očima Marokanaca. Prvo ljeto nakon svršene škole skupina arapskih dječaka iz obližnjeg Azroua zaželjela je kod njih sprovesti praznike. Pomagali su čistiti kamenje sa zemljišta. Dobivali su hranu a kasnije su i konačiste. Prije toga su čitave noći stražarili na ulazu samostana, da vide da li redovnici zbilja ne primaju posjete žena. Rašidov otac je rekao: o. Denisu: »Ti si preobratio njegovu glavu i njegovo srce. Prije je bio drzak, sada je pun poštovanja; bio je neposlušan, sada se pokorava. I sada, on kaže, da ga moraš učiti moliti«. ²⁰ Posjećuju ih i ugledne marokanske ličnosti. Dne 3. kolovoza 1953. i princ Mulay Hassan. Prior o. Denis je uživao povjerenje i nekih članova Istiqlala.

Samostan je imao uvijek znatizeljnih posjetilaca. Jedan gimnazijalac doveo je skupinu svojih drugova, da čuju mišljenje o. priora o mnogoženstvu. Ljeti 1955. Toumliline je doživio pravu bujicu marokanskih studenata. Početak je dala skupina izvidnika na logorovanju u blizini samostana. Posjećivali su ga i bili više puta pogošćeni. Njihov vođa je na to rekao: »Sada jasno vidim, da u životu vrijedi samo ljubav! Tko posjeduje ljubav, druge predobiva po njezinom ižaravanju. Želim li svojim izvidnicima nešto dati, mogu samo ako im pokažem ljubav. Svoj ću život oblikovati prema toj ljubavi, koju sam vidio da tako obilno izbija kod vas«. ²¹

Nakon povratka sultana Muhameda V iz progonstva dne 16. studenoga 1955. o. Denis Martin je vidio potrebe mlade države te je odlučio ljeti 1956. u Toumliline održati međunarodni tečaj o gorućem problemu »Izgradnja zajednice« za izmjenu mišljenja marokanske mladeži i ostalog svijeta. Taj je tečaj svečano otvoren dne 6. kolovoza pod pokroviteljstvom jednog marokanskog ministra. Bilo je 120 učesnika iz 12 zemalja i 850 gosti. Učesnike je primio i kralj Muhamed V. Među predavačima su bili prof. Massignon i o. Daniélou.

19. E. DES ALLUES, n. dj., str. 56 s.

20. E. DES ALLUES, n. dj., str. 47 s.

21. E. DES ALLUES, n. dj. str. 86 s.

Toumliline je taj međunarodni tečaj otada održavao svake godine. Za slijedeću godinu 1957. temu je predložio princ Mulay Hassana: Bit odgoja. Učestvovalo je 250 osoba iz 26 narodnosti. Među stranim gostima nalazili su se učenjaci iz Pariza, Princetona, El Ahzara, Damaska, Tokija, Indije i Montreala; Maroko je poslao kao učesnike na razgovorima princezu Lalla Aicha, Dr. Benhima, Ben Barka te šest ministara i brojne službenike. Ljeti 1958. sudjelovalo je 157 osoba iz trinaest narodnosti. Rad je bio podijeljen na manje skupine i ograničen na konkretne probleme. Četiri seminarara redomice su raspravljali slijedeće teme: zajednica; pojedinac i obitelj kao začetne ćelije ljudske zajednice; školstvo u Maroku; pitanja kontakta. Također i za ljetni tečaj godine 1959. o. Denis je ostao kod manjih radnih krugova, koji se sastoje od stručnjaka i mladih ljudi s nekim iskustvom u obrađivanim pitanjima. Za 1959. je bila tema »Gospodarski razvitak još ne industrijaliziranih zemalja«. 1960. je bila izabrana tema »Ulog čovjekovih energija na razini modernog kolektiva«.

Trebalo bi još izbrojiti brojne uspjehe Toumlilinea u njezi bolesnika, na gospodarskom području, u zbrinjavanju siročadi. Duhovsko hodočašće Našoj Gospi u Toumlilineu okuplja mlade katolike iz svih krajeva Maroka. Postoji i »Društvo prijatelja Toumlilinea«. Berberi su sa začuđenjem gledali da redovnici zajedno s njima rade, a benediktinci sa svoje strane su bili iznenađeni s kojim su ih poštovanjem muslimani susretali te pokazivali smisao za sveto i strahopočitanje pred samostanskom tišinom. Toumliline je 1959. podigao samostan i u republici Slonove Kostu u Kouaké. Urođenici su mu dali ime: »Niamien Soule Kro — Selo u kom se Bogu klanja.«

Slučaj malog Rašida završio se ovako. Dvije, tri godine nestalo ga je iz vida o. Denisa. Njegovi drugovi su govorili: »Rašid je poludio; povukao se u mošeju i oblači se kao siromah«. Prilikom čestitanja Nove Godine Rašidov otac je o. Denisu rekao: »Vidiš, svemu što moj sin čini, vi ste uzrok; on želi provoditi jednako tako dobar život kao vi«. Kratko vrijeme iza toga Rašid je radi čira došao u bolničku stanicu. O. Denis je s njim poveo ovaj razgovor:

»Što ti dakle radiš u mošeji?«

»Tražim Boga.«

»A kako ti to nastojiš?«

»Spoznao sam da se stvarno slobodno potraži Boga čovjek mora biti siromašan, mora sve što ima razdati. Sad sam siromašan; sve sam razdavao. Samo sam toliko zadržao da mogu kupiti tri glave šećera. Opet ih prodam, sa zaradom kupim druge i tako imadem za jesti. Ako nešto ostane, podijelim siromasima. Ništa ne zadržavam za sebe.«

Njegova bljedoća je uplašila o. Denisa pa ga je zato zapitao:

»Zašto si tako blijed? Ne jedeš li ništa?«

»O da, ali ne meso?«

»A zašto ne?«

»Inače ne bih mogao zauzdati svoje poglede, letjeli bi za ženama.«

O. Denis na koncu kaže: »Ovaj primjer pokazuje kako se duša jednog muslimana, dirnutog svjedočanstvom našega života bez nevjere prema svojoj religiji, može uspeti do veće savršenosti.«²²

Kristova ljubav otvara srca sviju ljudi.

22. E. DES ALLUES, n. dj. str. 47 s.